

Զիադեսնէն խորշոմտած ,
Կը շոյալ շեշտ լոյսի մ'տակ չոր :

Ու որկրաժէտ կողորդիչներն
Կղզեակներու հրուտ աւազին
Վրայ՝ պատեաննուն մէջ կէս-կիսած ,
Հնծկըլտաւով կը նըւաղին :

Բարակ ոտքին վրայ՝ անշարժ ,
Իբիսը , կուռցը կուրծքին մէջ ,
Ծայրը սիւնի մ' կը վերծանէ
Թոթի գրուածքը սքազան :

Կը մըլաւէ շընազայլը ,
Կը ծիծաղի բորէն . քաղցած ,
Կը ճլայ ճակուռն օղապտոյտ ,
Սեւ ստորակէտ վառ երկնքին :

Բայց շրշուկներն այդ մենութեան
Կը ծածկըլին յօրանջումէն
Ըսփինքաներուն , յոգնած՝ դիրքէն
Զոր կը պահեն միշտ անփոփոխ :

Արդիւնք ճերմակ աւազներուն
Յոլքին ու միշտ փայլող արփույն ,
Արիւնքի սփիւն՝ լուսաւոր ,
Գեղ ո՞ր ձանձրոյթ կը բաղդատուի :

Դուն տափերնուն վրայ խոնջ ինկող
Թագաւորները յափրացած
« Ամա՛ն » պոռալ կը ստիպէիր ,
Ու կ'ենշես զիս ծանրութեանդ տակ :

Երկնքին չոր աչքէն երբեք
Հոս հողն արցունք մը չի սրբեր .
Ու ժամանակն , յոգնած , լըռին
Պալատներուն վրայ կը յենու :

Ոչ մէկ արկած չ'այլալը դէմքն
Յաւերժութեան . այս մշտափոխ
Աշխարհին մէջ , լոկ եգիպտոսն
Անշարժութեան վրայ կը գահէ :

Իբր ընկիր ինձ ու բարեկամ ,
Երբ ձանձրոյթի նոպա կուգայ ,
Կան Ֆելաւներն ու մոմեաներն ,
Որ դարակից են Ռամեսսին :

Կը դիտեմ մոլթ մ'որ կը ծըռի ,
Ծերուկ հակայ մ'անդրմազիծ ,
Եւ հաւակներն ճերմապաղատ
Որ նեղոսին վրայ կ'եկէջին :

Ի՞նչ կ'ուզէի , եղբորս պէս ,
Մեծ փարիզին մէջ Դիապոլուած ,
Զըւարճանալ , քովիկն անոր ,
Հրապարակի մը վրայ տնկուած :

Ողջ ժողովուրդ մ'ան կ'ստենէ հոն
Կանգ առնել իր քանդակներուն
Առջեւ , գրուածք նը իրական
Զոր կ'ենգէ միտքն երազելով :

Եւ աղբւրները , քով քովի ,
Փռչին վրայ իր կրանիտին
Կը նետեն մէջն իրենց երփնոտ .
Կարմիր է ան , կը ճահիճայ :

Եւ սալանք ինձ պէս Սիէնի
Կ'ելլէ ան վարդ երախներէն .
Բայց ես հին տեղը կը մընամ .
Անիկա ողջ է , ես մոռած :

Թարգմ. Ա. Զ.

Թէոֆիլ Կոթիէ

ՄԱՇՏՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Գոթիլ ալբուրեմի , քարգամախի ,

աւեսարանող եւ մաշեմագիր

Գրքի առաջին ափսոսանք թարգ-
մանութիւնը — հաւանօրէն
առձեռն պատրաստ գտնուած առ-
րական բնագիւններ — կատարուե-
լուն պէս , Մաշտոց կը դառնայ բո-
վանդակ Հայաստանի աւետարանումին՝ իր

սկզբնական նպատակին գործադրութեան, եւ սկզբնական իր քաղաքական երկրորդ շրջանին, զոր այս անգամ սխտումաւոր կատարելութեամբ գլուխ հանելու համար կը կարգադրէ որ Տէր եպիսկոպոսն ի Կայնականն, եւ նա (Մաշտոց) ի սփռուս նեթնաւորաց զբանն կենաց սերմանիցն»։ Այս «Կայնականը» խորհրդաւոր բառը յետ մտքեր շփոթեցուցած է, եւ կարծեմ զուհայտելի բացատրութիւն չէ ստացած ցարդ։ Փորձելով փաշա իր «Նդիշէ»ին մէջ այս բառին մէջ ցնդի մը անունը կը գտնէ, Պարոնեան հասարակ անունն տեղ աննելով՝ կայսն (իրը հոգեւոր տեսութեան տեղ) բառն անանցեալ կը համարէր։ Իսկ Տրէսէրիք Մաքլէր՝ Սեբէոսի Գ. զլուխին մէջ ասոր անդրապելով Կայնէ ձեւին տակ՝ կը շատանայ յատուկ անուն ձգել զայն իբր վերագիր Պարսկաց Խոսրով թագաւորի հօր, եւ կը թարգմանէ se nommait Kayen։ Սակայն պարզ է թէ Կայն=Կայեան, եւ Կայեան է Սասանեան-Պարսկական բառ, ու կը նշանակէ «թագաւորական» (farrabi kayanik=թագաւորական փառք)։ Մաշտոցի օրագրին էր ուրեմն Հայաստանի թագաւորական կամ թագաւորանիստ կողմերուն աւետարանելու հոգը յանձնել Տէր (զոր պէտք չէ շփոթել Խորանան գաւառին Տիրայրի հետ) եպիսկոպոսին, եւ ըստանձնել՝ ինքը՝ հեթանոսաց կողմերու քարոզչութիւնը։ Չարմանալին եւ նշանակելի կէտը սա է միայն թէ Մաշտոց հեթանոսաց քարոզչութեան սանձանին մէջ կը գնէ ու նախ կ'այցելէ իր «առաջին դաստակերտ» Գողթն գաւառը, ու Սիւնեաց գաւառը, եւ յետոյ կ'անցնի Վրաց կողմերը։ Աստից ալ նշանագիրներ կը օրինէ «ըստ շնորհեցեալ Նմա ի Տօնանէ» եւ հաւաքել տալով պատանիներ՝ կրօնական ուսուցում կուտայ անոնց, եւ լուստա որոնելով ամբողջ Վրաստանը, կը դառնայ Հայաստան։

Հոս պտոյտ մը ընելով աչքէ անցնելէ յետոյ զպրոցները եւ աւետարանչական գործը, եւ ամենուն իր պատուէրները ու խրատները տալէ յետոյ, կը դարձնէ ուշադրութիւնը ազգին միւս մասին որ Յունաց բաժինը եղող Հայաստանի մէջ կը գտնուէր Շատ աշակերտներով կ'անցնի հոն, եւ շնորհիւ իր տարածուած համբաւին կը գտնէ վայելուչ ընդունելութիւն իշխանաւոր-

ներէ, եւ կը քաջալերուի երթալ Կ. Պօլիս, ներկայանալ Թէոդոս (փոքր) կայսեր եւ Ատաբեկոս կաթողիկոսին Յունաց բաժնին մէջ ալ ուսուցանելու համար հարկ եղած հրամանը ըստանալու։ Արդարեւ Յունաց քաղաքականութեան նպատակաւ չէր կրնար ըլլալ որ իրենց բաժնին Հայաստանի մէջ գտնուող Հայերը նուազ բազմաւոր մնալուն քան Պարսկաց գերիշխանութեան տակ գտնուող Հայերը՝ իրենց տառերով, զպրոցներու եւ զպրոցներով, Հրամանը կը տրուի իրեն պարգեւներով եւ պատիւներով՝ Բիւզանդիոնի աբրուշիքէն եւ հայրապետէն, բայց խոստում անուշուշով Մաշտոցն որ «ժանտագործ բարբարոս» մաս մը ազգին մէջէն կամ դարձուի ուղիղ հաւատքի, կամ անհետ խլուի հանուի։ Մոլեռանդ Բիւզանդիոնի այս զոհացումը տալ չգտարեցաւ Մաշտոց իր անձկալի նպատակին օգնութիւն անուշուշ համար կայսեր «անընդլիմակաց հրաման»ը, որուն հետ միասին կայսերական նշաններով սակերները հետը բերած ազատութիւն կը գործածէ այնուհետեւ։ Մաշտոց յունական բաժնին մէջ, պատճառաւորներ կը զրկէ ամէն կողմ աշակերտներ հաւաքելու, զպրոցներ բանալու, պատեհ տեղեր հաստիքներ կապելու անոնց, եւ իր ուսուցումը տարածելու։

Յետոյ կը ձեռնարկէ Մաշտոց իր փառաւոր կեանքի անպատուաբեր միակ գործունէութեան, այն է Բարբարիստոս կոչուած աղանդի հետեւողները ուղղութեան բերելու, որ ինչպէս ամէն կրօնի կամ դադափարի վրայ ճշուած բանեցնելու փորձի մէջ՝ կը յանգի զօրաւորին կողմէ բիրտ եւ անտղարմ բռնադատութեան, տանջանքի, հալածանքի, նոյնը եղաւ այս պարագային մէջ։ Աղանդաւորները — կամակոր ինչպէս կ'ամբաստանուէին — պատասխանաւորութիւն ցոյց չուէին Մաշտոցի ըմբռնածին պէս ուղղութեան գալու, եւ Մաշտոց համոզիլ խրատները թողլով՝ ձեռք առաւ ուրիշ անպատասխանելի փաստեր, ինչպէս պտոյտ, բանտ, տանջանք, գելարան, խորտակել, այրել, մուրով նշան դնել, եւ տեսակ տեսակ խայտառակի միջոցներ, եւ այսպէս երկրէն անհետ ըրլիւ Դժուար է կորին ձեռք նկարագրութիւնն որոշել թէ ինչ ազանդ էր այս որ իր վրայ հրա-

ւերած էր Բիւզանդիոնի աստիճանները, եւ որ Մաչատըր տխուր գործիքն ընել տուաւ իր զայ-
րուցքին : Բրօֆ. Կոնիքեր Նեստորականներ կը
համարէ այդ աղանդաւորները, եւ նշանակելի
պարագայ մը կը նկատէ Հայոց մոլոնանդ վե-
րաբերումը այլակերծնաբերու հետ նոյն այն դա-
րուն որուն մէջ այնքան ծանր պատուհաս մը
պիտի ըլլար իրենց զլխուն կրակապալտ Պարսից
մոլեռանդութիւնը : Բայց ապահովապէս սխալ
է բրօֆ. Կոնիքերի ենթադրութիւնը : Կորիւն
այդ տեղ չ'ակնարկէր Նեստորականներու, քանի
որ քիչ մը ետքը կ'ակնարկէ այդ աղանդը աւելի
բացայայտ իբր « աւանդութիւնը աւն ուրումն
հոռոմի, որում Թէոդոս (Թէոդորոս ?) անուն » :
Ընդհակառակն, միւս աղանդաւորներուն տուած
Քարթաղոս յորջորումը (բարբարիանոս=բար-
բարոս, ինչպէս մագիստրիանոս=մագիստրոս)
եւ « ժանտագործ » մակդիրը զոր Բիւզանդ (Վ.Գ.)
քուրմերու կուտայ, եւ որուն զրեթէ հոմանիքը՝
« պղծագործ » Ագաթանդեղոս ալ կը գործածէ
քուրմերու համար. հաւանական է ընեն թէ այդ
աղանդը չէր հոռոմ կորովամբու եւ ճարտարա-
բան աղանդապետներէն մէկուն վարդապետու-
թիւնը, այլ հին հեթանոսութենէ մնացած եւ
բարբարոսական բարբիւր պահպանող աղանդ մը,
որուն հման բարբերու հետեւողներ տեղ տեղ
մնացած էին բաւական թուով ինչպէս կ'երևի
Բիւզանդէ (Վ. Գ.) : Բայց մուծը կը մնայ թէ
ինչպէս մինչեւ մեծն Բիւզանդիոն հասած էր
առնող համբաւը, եւ անոր աստիճանները հրա-
ւիրած : Նշանակելի է որ փոքր Կորիւնի մէջ
Բարթարիսմոս բառը եղած է Բորթարիսմոս,
որ իր կարգին սերտ առնչութիւն կը ցուցնէ
Սորինացիի « բորբորիտ » անականին հետ (իբր
հելուստէր կամ պղծագործ նշանակութեամբ)
զործածուած Շամիրամի համար (« բորբորիտն
Շամիրամ »), որով հաստատութիւն կուտայ
ենթադրութեան թէ կանանց հետ անխոր
խառնակութեան հեթանոսական հին բարբերու
կ'ակնարկուի աղանդին տրուած այդ Բարթա-
րիանոս կամ Բորթորիանոս յորջորումով :

(Շարունակելի)

Գ. ՓԱՌՆԱԿ

Հայ Էջեր

Տ Ա Ղ

ՅԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԱՍՍՏԵԱԼ

Վասն հոգեվարի

Այլք իմ ծովացեալ, դեռք յինչն հոսեալ,
Յանդ համբաւէն զըծոխոց որ ինձ կայ պահեալ :

Բերանն իմ կարկէ, բանք լեղութիւն սպառի,
Ի յանէ մահուան զըծոխոց եւ դառաստանի :

Գոյնքս յինչն քաղի, լոյսըս խաւարի,
Մարմինս դառնալոց է ի հող ի յերկրի փոշի :

Դողալով սարսիմ յանէ հրեշտակին,
Որ զհոգին հանէ քակտելով յոր հոգէվարին :

Երկունք ցաւազին մահու դիւ կալղին,
Սարսափմամբ հալիմ կսկծմամբ յանէ կոյղղին :

Ջարմանք դիւ ունին, յետ մահուան ժամին,
Զօդն սիրելի ոչ եղբայր յոր հոգէվարին :

Եկեալ հրեշտակին՝ աւանդել զհոգին,
Ահակերպ դիմօք զարհուրմամբ ինձ երեւեսցին :

Ընդ նոյն հրեշտակին՝ այլ հրեշտակք յայտանին,
Դիմօք զանազան՝ ահակերպ հոգոյն երևին :

Թողեալ ըղմարմին տանին ըզհոգին,
Ափշեալ հիւսնայ զարհուրեալ ի ճանապարհին :

Ժամ հասեալ նրմին երկամբք ցաւազին,
Ժողովեալ դիւազն ընդ հոգոյն յոյժ պատերազմին :

Ի յօղըս վերին խաւարեալ տեղին,
Դասք դասք ժողովեալ բարկութեամբ ընդ հոգ-
ւոյն կուլին :